

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2022, 5(12): 1818-1828.

DOI: [10.26677/TR1010.2022.1161](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1161)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

KAVRAMSAL MAKALE

Kişilerarası İletişim Boyutuyla Covid 19 Pandemisinin Sosyo-Pskolojik Yansımaları

Doç. Dr. Hüseyin DİKME, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul, e-posta: hdikme@gelisim.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6195-0515>

Dr. Öğr. Üyesi İpek SUCU, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul, e-posta: isucu@gelisim.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6298-7918>

Öz

Covid 19 pandemi sürecinde yaşanan sosyo-psikolojik etkiler kişilerarası iletişimde hem bireysel hem de toplumsal düzeyleri arasındaki ilişkiyi yakından etkilemiştir. Kişilerarası iletişimde Covid-19 sürecinin zorlayıcı yaşamından dolayı bireylerde geleceğe yönelik belirsizlik ve sosyal anksiyete düzeylerinde artış olmuştur. Kişilerarası iletişimde zorlayıcı yaşam olaylarının yol açtığı psikolojik belirtiler karşısında öz duyarlılık ve psikolojik sağlamlık açısından bireylerde yoğun kaygıların yaşandığı ve uzun yıllar etkisini hissettirecek travmaların yaşandığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, Covid-19 pandemi sürecinde bireylerin öz duyarlılık ve psikolojik yönden etkilendiklerinin nasıl olduğunu literatür kapsamında incelemektir. Bu çalışmada, Covid-19 pandemisinin kişilerarası iletişimde sosyo-psikolojik yönden etkilerinin nasıl yansıdığı üzerine literatür taraması kapsamında bir çalışma yürütülerek, iletişim boyutunda uygulanabilir stratejiler incelenmiştir. Covid-19 pandemi sürecinin bireylerin kişilerarası iletişimlerinde kaygı bozukluklarını psikolojik yönden sosyal yaşamlarında sosyal ve psikolojik yönden etkilediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid 19, Pandemi, Kişilerarası İletişim, İletişim, Sosyo-Psikolojik Etkiler.

Makale Gönderme Tarihi: 29.10.2022

Makale Kabul Tarihi: 24.12.2022

Önerilen Atıf:

Dikme, H. ve Sucu, İ. (2022). Kişilerarası İletişim Boyutuyla Covid 19 Pandemisinin Sosyo-Pskolojik Yansımaları, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(12): 1818-1828.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2022, 5(12): 1818-1828. DOI:[10.26677/TR1010.2022.1161](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1161)
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

**Socio Psychological Reflections of The Covid 19 Pandemic with The Dimension of
Interpersonal Communication**

Associate Prof. Dr. Hüseyin DİKME, İstanbul Gelişim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, İstanbul, e-mail: hdikme@gelisim.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6195-0515>

Assistant Prof. Dr. İpek SUCU, İstanbul Gelişim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, İstanbul, e-mail: isucu@gelisim.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6298-7918>

Abstract

The socio-psychological effects experienced during the Covid 19 pandemic process have closely affected the relationship between both individual and social levels in interpersonal communication. Due to the challenging life of the Covid-19 process in interpersonal communication, there has been an increase in the levels of uncertainty and social anxiety for the future in individuals. In the face of psychological symptoms caused by compelling life events in interpersonal communication, it is seen that individuals experience intense anxiety in terms of self-sensitivity and psychological resilience and traumas that will make their effects felt for many years. The aim of this study is to examine how individuals are affected by self-sensitivity and psychologically in the context of the literature during the Covid-19 pandemic process. In this study, a study was carried out within the scope of literature review on how the effects of the Covid-19 pandemic on interpersonal communication in socio-psychological aspects were reflected, and the strategies that could be applied in the communication dimension were examined. It is seen that the Covid-19 pandemic process affects the anxiety disorders in the interpersonal communication of individuals, psychologically, and socially and psychologically in their social lives.

Keywords: Covid 19, Pandemic, Interpersonal Communication, Communication, Socio-Psychological Effects.

Received: 29.10.2022

Accepted: 24.12.2022

Suggested Citation:

Dikme, H. and Sucu, İ. (2022). Socio Psychological Reflections of The Covid 19 Pandemic with The Dimension of Interpersonal Communication, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(12): 1818-1828.

GİRİŞ

Salgın hastalıklar konusu, dünya tarihi ve dünya nüfusu açısından önemli bir yere sahiptir. Özellikle salgın hastalıkların başlangıcı itibariyle oluşan kaos ortamı hem toplumsal yönden hem de siyasi yönden olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Ayrıca bireylerin yaşamlarında olumsuz anlamda bir etki bırakan salgınlar, bireylerin kişilerarası iletişimlerinde hem fiziksel hem de ruhsal anlamda sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır. Öte yandan salgınlar sosyo-psikolojik açıdan kişilerarası iletişimde yoğun stres sürecine yol açarak stres bozukluklarına ve geleceğe yönelik anksiyete düzeylerinin yükselmesine yol açmaktadır.

Pandemi, kelime itibariyle ulusal anlamda birden fazla ülke de meydana gelen salgın hastalıkların karşılığıdır. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tanımlamasına göre ise bir hastalığın pandemi olabilmesi için genel ifadelerle üç kriter aranmaktadır. Bunlar, yeni bir virüs veya mutasyona uğramış bir etken olması, insanlara kolayca geçebilmesi, insandan insana kolay ve sürekli bir şekilde bulaşması olarak sayılabilir. Dünya Sağlık Örgütü'nün olası bir pandemi durumunu ilan edebilmesi için belli başlı kriterlerin oluşması gerekmektedir. Bu kriterler ise ortaya çıkmış salgının yayılma gücü ve ölümcül boyutudur. Salgının kolayca insandan insana yayılıyor olması bir pandemi durumudur (WHO, World Health Organization, 2020).

Aralık ayında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan yeni tip COVID-19 salgını da bu pandemi sınıfında değerlendirilmiş ve tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu mana da COVID-19 virüsünün yayılma hızı ve ölüm oranının yüksek olması sebebiyle dünyada pandemi ilan edilmiştir. Tıpkı geçmişte olduğu gibi birçok açıdan hayatın durma noktasında geldiği bu dönemde; sosyal izolasyon ve karantina kurallarının uygulandığı görülmektedir. İnsan ve toplum sağlığının yanında ayrıca hızlıca artan psikolojik sorunlarda bu dönemlerin bir vebası olmuş ve bireylerde kalıcı anlamda büyük ruhsal sorunlara yol açabilmektedir (Rossodivita ve diğerleri, 2010).). Öte yandan hızla artan vaka sayıları ve ölüm oranları, toplumsal anlamda travma boyutu riskini artırmaktadır. Bu noktada Beck (1992)'in küreselleşmenin etkisiyle ve modernleşen toplum yapıları içerisinde tehlikelilik durumunun ortaya çıkışıyla risk toplumuna geçiş ortaya çıkmıştır (Kasapoğlu, 2007).

Küreselleşen dünyada Beck (1992)'in ifade ettiği gibi bilgi toplumundan risk toplumuna geçişin olduğu görülmektedir. Oluşan bu risk toplumu algısında, tehlikelere karşı travmatik sonuçlar ve travma sonrası stres bozuklukları (TSSB) oranlarında artışın olabileceği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, Covid 19'un insan ve toplumlar üzerinde oluşturmuş olduğu psikolojik ve sosyolojik sonuçları, tarihte meydana gelmiş diğer pandemi vakalarından yola çıkarak incelenmek amaçlanmış olup yeni dünya düzeni sorunsalına karşı dünyayı bekleyen psikososyal etkilerin neler olduğu irdelenecektir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE PANDEMİ ve PANDEMİ SÜRECİ

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün COVID-19 için tüm dünyada pandemi ilan etmesiyle kamusal yaşamda ve tüm dünyadaki etkinlikler durma noktasına geldi. COVID-19 salgınının tüm dünyaya hızlıca yayılmasıyla ilan edilen pandemi, farklı enfeksiyon tiplerinin birleşim sonucunda herhangi bir canlıdan başka bir canlıya geçişi ile salgına anlamını kazanmaktadır. Birçok farklı virüs etkeninin virülansa bağlı olarak mutasyon geçirmesi sonucu ortaya çıkabilmektedir. Pandeminin kelime kavramı eski Yunanca da "pandemos" kelimesinden gelmektedir. Genel anlamı itibariyle yaygın hastalıkların tanımlanmasında kullanılır ve bu dönemde kara ölüm olarak anılan Veba salgınıyla karşımıza çıkmıştır. Tarihte ilk olarak "Kara Ölüm" olarak bilinen veba salgını, İsa'dan 320 yıl öncesine kadar bugünkü Filistin topraklarında görüldüğü düşünülmektedir (Arda, 1997).

Mikroorganizmaların tarih sahnesindeki oluşturmuş olduğu en önemli rolleri hiç şüphesiz Orta Çağ'da ve 19. yüzyıl Avrupa'sında olmuştur. Öte yandan Amerika kıtasının keşfinden sonra Avrupalı keşifçiler, bazı salgın hastalıkları da Amerika'ya taşımıştır. Bağışıklık anlamında yeteri kadar güçlü olmayan Amerikan Yerlileri ise salgınlara karşı savunmasız kalarak zaman içerisinde yok olmuşlardır. Bu süreç içerisinde 100 milyondan fazla yerlinin sıtma ve çiçek hastalığından dolayı öldüğü biliniyor. Bu denli bir toplumsal kırılmanın, yerliler için hem kültürel hem de yurtlarından olmalarının sebebi olmuştur.

Dünya tarihinin toplumsal hafıza olarak en derin travmalar yaratan olaylarından biri de Avrupa'da meydana gelmiştir. 14. yüzyılda yaklaşık Avrupa nüfusunun 3'te 1'ini yok eden veba salgını, dünya pandemi tarihinin en büyük trajedilerinden biridir. Her ne kadar ilk Veba, İsa'dan 320 yıl önce görülmüş olsa da yakın tarihe bakıldığında 1720 yılı Avrupa kıtası için korku ve felaketlerin toplumsal anlamda travma etkisi yarattığı dönem olarak kayıtlara geçmiştir. Hatta farklı dönemlerle ortaya çıkışı itibarıyla Roma İmparatorluğunun çöküşüne zemin hazırlayabilecek kadar etkili olmuştur (Lewis, 1998).

Bu denli bir kitlesel ölüm canavarının Avrupa nüfusunu etkilemesinin yanında hem ekonomik hem de hem de siyasal anlamda tüm devletleri işlevsiz hale getirmiştir. Ayrıca salgının yanında insanlar arasında yoksullaşma hızla artmış olup kıtlık sıkıntısının da yaşanmasına sebep olmuştur. Bu mana da kıtlık sıkıntısının da ortaya çıkmasıyla Veba hastalığının sıfır noktası olan Avrupa'da büyük trajediler meydana gelmiştir. Bu dönemde veba salgını sonucunda epidemiyolojik bulgulara dair verilere de hala tam olarak ulaşamamıştır. Salgınlar ayrıca devlet ve toplum yapısında birçok olumsuz çözümlere sebep olmanın yanında bazı ırkçı davranışları da tetiklemiştir. Özellikle Avrupa'da bazı toplumlar, veba salgının ortaya çıkmasında ki ana sebep olarak Yahudilerinin yaşam tarzını eleştirerek antisemitist hareketlerin oluşmasına sebep olmuşlardır (Kishlansky, 2006).

Kolera salgını, insanlık tarihinin başına gelmiş en büyük ikinci büyük felaketlerinden biridir. Daha çok sulara karışan *vibrio cholerae* bakterisinden dolayı ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu bakteri yoluyla kirlenen su bataklıkları ya da göllerden insanlara bulaşmıştır. Yiyeceklere temas etmesi halinde bile uzunca süre temas ettiği yerde yaşayan bu bakteri, ilk olarak Hindistan'ın Ganj Nehrinde ortaya çıkmıştır. Salgını ise Batılılar tespit etmiştir (Kenneth, 2008).

Kolera hastalığının başlangıç bölgesi olan Hindistan, uzun yıllar bu salgınla endemik olarak yaşadı ve 1817 yılından sonra tüm dünyaya yayılmasıyla yine kitlesel ölümlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Yaklaşık bir yıl arayla farklı türde mutasyon geçirmiş olan virüs, etkisini daha çok 1860 yıllarda göstermiştir. Yüz binlerce insanın ölümüne neden olan Kolera, Balkan savaşlarında da on binlerce insanın ölümüne neden olmuştur. Birçok ölümcül epidemi gibi 1918-1920 yılları arasında Dünyayı etkisi altına almış olan İspanyol Gribi, milyonlarca insanın ölümüne yol açmıştır. Bu kadar kısa sürede de olsa milyonlarca insanı etkisi altına almasının sebeplerinde biri de Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına ortaya çıkmasıdır. İspanyol Gribi olarak anılmasının sebebi virüsün İspanya'da başlamış olması değil, İspanyol doktorlar tarafından keşfedilmesidir. Bu gribe yol açan patojen, Influenza A virüsü olarak H1N1 olarak sınıflandırılmaktadır (Reid, 2003).

Bu virüs, coronavirüsü gibi kronik hasta ve yaşlı nüfusta etkili olmasının yanı sıra genç nüfusta daha etkili olmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru yayılmasının sebeplerinden biri de hastalığı taşıyıcı olarak ülkelerine getiren askerler olarak bilinmektedir. İspanyol gribinin küresel anlamda etkisi, diğer pandemilere oranla çok daha büyük olmuştur. Öyle ki, Birinci Dünya Savaşı içerisinde meydana gelmiş olması itibarıyla demografik anlamda birçok kırılmalara ve yıkılmaların yolunu açmıştır. Bu grip, başlarda ölümcül olarak görülmediğinden dolayı kısa sürede mortaliteye ulaşması şaşırtıcı anlamda karşılanmıştır (Howard, 2003). Salgın

sonunda kesin olarak resmi ölüm rakamları tespit edilememiştir. Bunun sebebi ise savaş dönemlerinde toplumun huzuru ve morali itibariyle ölü sayılarının açıklanmaması gösterilebilir.

COVID-19 virüsü, Coronavirüs ailesinden olan RNA virüsleri arasında gösterilir. 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan şehrinde ortaya çıkmıştır. Etiyolojisi tam olarak bilinmeyen bir hastalığın, hastaneye başvuranların şiddetli akut solunum sendromu şikayeti üzerine kısa sürede bulaşıcı bir hastalık olduğu aynı rahatsızlıkla başvuran hastalarda oluşan kümelenme sonucu anlaşılmıştır (Yang, 2020).

Aralık ayında Çin'in Wuhan şehrinde başlayan salgın, bir ay gibi kısa sürede Avrupa ve çevre ülkelerine yayılmıştır. Bu noktada uluslararası anlamda tüm ticari, sosyal etkinlikler, spor organizasyonları, turizm ve havayolu seyahatleri durdurulmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilanından sonra tüm dünyada acil durum ilan edildi ve toplumsal yaşamda sosyal izolasyon kuralları uygulanmaya başlandı.

Hastalığa karşı ilk olguların kayıt altına alındığı, 2019 Aralık ayı, Çin hükümetinin hastalıkla ilgili Çin Hastalık Kontrol Merkezine ilettiği olduğu 5 hastanın akut solunum sıkıntısı rahatsızlıklarıyla başvurduğu ve bu hastalardan birinin vefat ettiği bilgisi olmuştur. Sonrasında ise Hastalık Merkezine iletilen bilgilerde vaka oranlarının git gide çoğaldığı ve 3 Ocak 2020 tarihi itibariyle 44 vaka kayıtlara geçilmiştir. Bu tarihten itibaren Çin Hükümeti tarafından Dünya Sağlık Örgütü'ne de bilgi verilmeye başlandı ve DSÖ tarafından hastalıkla ilgili çalışmalar, 3 Ocak itibariyle, başlamış oldu. Hastalığın ilk temel belirtileri arasında ise yüksek ateş, kuru öksürük, nefes darlığı, solunum yetmezliği, vücutta terleme, tat dokusunda uyuşma ve radyolojik incelemeler sonucunda oluşan akciğer rahatsızlıklarıdır. Çin hükümeti tarafından yayınlanan 7 Ocak tarihli raporda; yeni tip bir viral hastalığın, ortaya çıktığı ve insandan insana bulaşma özelliğinin olması nedeniyle ülke genelinde sıkı tedbirler alındığı yönündedir (Sohrabia vd., 2020).

Hastalığın Wuhan şehri dışında ilk vaka kaydı ise Çin'in 11 milyon nüfusa sahip Shenzhen şehrinde ortaya çıkmıştır. Buradan da Çin'in sanayi ve ekonomik kalbi olan Şangay şehrinde ilk vakalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Hastalığın giderek hız kazandığı bir dönem içerisinde girilmiş ve Dünya Sağlık Örgütü'nün Çin için hazırlanmış olduğu raporunda; salgının insandan insana bulaşma özelliğinin olması nedeniyle alınacak önlemlerin ivedilikle alınması ve toplumsal kısıtlamaların hemen uygulanması yönünde olmuştur.

COVID- 19 PANDEMİSİNİN PSİKOLOJİK YÖNDEKİ ETKİLERİ

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 12 Mart 2020 tarihinde COVID-19 küresel bulaşıcı hastalığının hızlı bir şekilde yayılım göstermesi ve pek çok bireyin hayatını kaybetmesine neden olması sonucu pandemi olarak kayda geçmiştir. Bir hastalığın pandemi olarak nitelendirilmesi için öncelikle nüfusun daha önce karşılaşmadığı veya maruz kalmadığı bir hastalığın ortaya çıkması ile olabilmesi mümkündür. Hastalığın bulaşıcı olması pandemi olarak nitelendirilmesi için gereklidir. Hastalığa neden olan virüsün bireylere bulaşma göstermesiyle tehlike oluşturan bir hastalığa sebep olması ve pek çok insanın hayatını kaybetmesine neden olması hastalığın pandemi olarak nitelendirilmesini sağlamaktadır (Akgün, 2020: 204).

Pandeminin psikolojik etkilerinin, sürekli yaşanan pandemilerle küresel ölçekte salgınlara sebep olmaktadır. Bu süreçte pandemilerin önemli etkilerinden ilki, salgının bulaşma ve ölüm riskinin olması sebebiyle bireylerin panik yaşayarak daha fazla alış-verişe yönelmeleri ve gıda -temizlik malzemesi ihtiyaçlarını stoklamaya başlamışlardır. Bir diğeri olarak, salgın virüsünün kaynağı şeklinde kabul edilen ve dünyaya yayılmasında büyük etki gösteren toplumlara karşı dışlanma duygusunun olması ve bu toplumlara karşı tutum ve davranışların sergilenecek psikolojik

gösterimlerin sergilenmesi göze çarpmaktadır. Sağlık kaygısı ve bulaşma şüphesinin artması sebebiyle sağlık sisteminin fazlasıyla yoğun olması ve kişilerin normalde olduğundan daha fazla bir şekilde sağlık kontrollerine gittikleri görülmektedir. Salgının bulaşma göstermemesi amacıyla zorunlu izolasyon, sosyal mesafeyi koruma, evde kalma gibi durumlarına karşı bireylerin psikolojik olarak etkilenerek tahammül gösterememe durumları fark edilmektedir (Taylor, 2019).

Covid 19 sürecinde yasaklama süreçlerinde psikolojik etkiler neticesinde aile yaşamlarında da farklılıklar görülmeye başlanmıştır. Uzun süre evde kalmaya başlayan erkeklerin ev işi ve çocuk bakımı konusunda da iş yükü almaya başladıkları görülmüştür. Bu süreçte evde ailece geçirilen sürenin artış göstermesiyle birlikte boş zaman değerlendirme ve vakit geçirme yönelimlerinde artışa sebep olmuştur (Ahmadi, 2020: 67).

Tüm dünyayı etkisinde bırakan Covid-19 pandemi sürecinin siyasi, ekonomik ve toplumsal sonuçlarının olması kaçınılmaz olmaktadır (Özatay ve Sak, 2020). Bu yönde, yaşanan pandemi salgınları toplumların sosyal, psikolojik ve ekonomik yönden etkilenmelerine sebep olmaktadır.

KİŞİLERARASI İLETİŞİM ve SOSYO-PSİKOLOJİK BOYUTUYLA COVID-19

Pandeminin etkilerine bağlı olarak kişilerarası iletişimde travmalara bağlı insan ve insan grupları travmanın etkilerine karşı kolektif bir bellek oluşturarak ruhsal anlamda zedelenmelere maruz kalırlar. Özellikle sosyo-psikolojik yönden yoğun stres içerisinde psikolojik etmenlere maruz kalan insanlar, kamusal alanda veya bireysel anlamda yaşadığı topluma karşı güvende olma duygusunu yitirir.

Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ki toplumlarda geleceğe karşı umutsuzluk ve kaygı durumları oluşmuştur. Modernitenin getirdiği değişimlerle birlikte bireylerin yaşamında yaşam tarzlarında da değişim yaşanarak modern küreselleşmenin getirdiği bir döneme giriş göze çarpmaktadır. Yeni modern küresel dönemle birlikte yaşam tarzlarındaki her yaşam alanı ve iletişim döngüsü risk parametrelerini de beraberinde getirerek kişilerarası iletişim biçimlerini de etkiler duruma gelmiştir. Bu modern yaşam döneminin beraberinde getirdiği yeni yaşamda dehşet verici olaylarla dolu kaotik bir yaşamın olduğu ve bir önceki ve daha önceki kuşakların karşılaşmak zorunda olmadığı ve geçmişten günümüze yansıyan kaotik olayların yeni kuşaklarda yeni risklere yol açması yönünde olduğu göze çarpmaktadır (Giddens, 2010). Toplum kavramına biyolojik olarak bir organizma benzetmesi yapacak olursak, bu denli bir organizmanın karşılaşacağı her türlü zararlı uyarılar, organizmanın hem ruhsal hem de fiziksel anlamda ani değişimlere maruz kalmasına sebep olacaktır.

Kişilerarası iletişimde pandeminin etkileriyle birlikte, risk faktörü toplumsal bir travmanın sonucu olmasının yanında o toplum içerisinde ki bireylerin gelecek üzerine endişelerini ve kaygılarını da beslemiştir. Beck'e (1992)'ye göre "19. yüzyılda tehditler bugünkülerden farklı olarak duyular tarafından algılanabiliyorlardı. Oysa bugünkü uygarlığın riskleri, umumiyetle algıdan kaçıyor, fiziksel ve kimyasal riskler alanında kalmaktadır (örneğin; iklim değişiklikleri, nükleer tehditler vb.)."

Ekonomik anlamda toplumsal travmaların meydana geldiği toplumlarda ise önemli derecede toplumsal kırılmaların meydana geldiği görülmüştür. Bu konu da yapılan araştırmalar ve elde edilen bulgular neticesinde ise toplum içerisinde ki ekonomiye bağlı sınıfsal farklılıklar arasında uçurum olan ülkelerde depresyon oranının ve intihar vakalarının yüksek olmasına dikkat edilmiştir. Özellikle yapıla araştırmalara göre toplumsal travmalara bağlı depresyonun gelişimi artan işsizlik ve ekonomik belirsizlikle alakalıdır. Kişilerarası iletişim yönünde iş yaşamında ve özellikle erişkin yaşam dönemlerinde kişilerarası iletişimi de etkileyen kişilerin özyeterlilik ve özsaygı gibi benliği etkileyen işlevleri yönünde kendini gerçekleştirme edinimi yönünde

imkanlara olanaklara sahip olmada toplumsal yapı içerisinde kendine önemli bir köprü oluşturması yönünde rol oynayan bir belirleyici olmaktadır (Dollard, 2002).

Ayrıca Bilimsel kanıtlar yirminci yüzyılın ikinci yarısında depresyon yaygınlığının fark edilir biçimde arttığını göstermektedir. Bu da demek oluyor ki sanayi devriminden sonra ortaya çıkan kariyer hedefi, ekonomik belirsizlikler gibi modern dünyanın sorunları, aslında bireylerin özgürlük anlayışını ve yaşam biçimini elinden almıştır. Günümüz toplumları tamamen "sahip olmak" ilkesine göre işlemektedirler (Fromm, 2003).

Fromm'un yaşadığı dönem itibariyle 20. yüzyılın kapitalist toplumlarında depresyona bağlı önemi farklarında olduğu saptanmıştır. Yaşanan sosyal olaylar ve pandemi gibi kişilerarası iletişimi derinden etkileyen faktörler depresyonun oluşum göstermesine zemin hazırlamaktadır. Depresyon belirtileri örüntüsünde batı ile batılı olmayan toplumlar arasında belirgin farklılıkların olduğu da görülmektedir. Batılı olmayan toplumlar yönünde depresyon yaşayan bireylerin bedensel yakınmalarla ile iletişimde kendilerini ifade etmeleri görünürken, batılı toplumlarda bu yönde daha çok suçluluk duygusunun yaşandığı göze çarpmaktadır. Bulgular yönünde toplumların etnik ve kültürel farklılıklarının olmasıyla birlikte dinsel yapı rolünün de bulunduğu dikkati çekmektedir (Sayar, 2000).

Dünya tarihi yönünde ortaya çıkmış olan pandemilerin ölümcül boyutu olmasının yanında pandemilerin yaşandığı yerdeki bireylerin nüfus yapısının ve kültürel belleğinin etkilenmesi de önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Pandemilerin toplumsal yönde kişiler arasında mesafe oluşturmasının yanında psikolojik, toplumsal, sosyal ve ekonomik yönde bireylerin olumsuz yönde etkilenmelerine yol açmaktadır. 14. yüzyılda ortaya çıkmış Veba salgınında da Avrupa kıtasının yüksek bir nüfus kaybına uğradığı görülmektedir. Salgın neticesinde ölen insanların olması ve aynı zamanda ekonomik yönde oldukça zarar gören halkın kıtlıkla boğuşmasına ve büyük bir kıtlığın ülkeye aşınmasına neden olmuştur. Avrupa kıtasının salgın sebebiyle nüfusunun büyük bir kısmını kaybetmesinin yanında, ekonomik olarak da sarsılması pandemilerin sonuçlarının uzunca bir süre kişilerarasındaki iletişimi olumsuz olarak etkilemesine yol açmıştır (Hohenberg, 1994).

Pandemiler sebebiyle büyük çöküşlerle mücadele etmek zorunda kalan Avrupa'da, feodal sistemin toplum içerisindeki etkisinin giderek azalmaya başlanarak kaybedilme noktasına geldiği görülmüştür. Dönem içerisinde yaşanan Veba'nın olumsuz sonuçları bireysel ve sosyal anlamda bireylerin psikolojik, ekonomik ve sosyal olarak etkilenmelerine neden olmuştur (Huberman, 1976). 2009 yılında ortaya çıkan H1N1 (Domuz Gribi) vakasında da benzer şekilde etkilerinin olduğu göze çarpmıştır. Bu vakada da toplumların bu virüse karşı ilk etapta kaygı ve stres düzeylerinin yükseliş gösterdiğine yönelik bulgular elde edilmiştir. Bu yönde yapılan çalışmalarda salgın dönemlerinde kişilerin salgınların başlangıçları itibariyle toplumsal ve sosyal alanlardan çekindikleri tespit edilmiştir (Goodwin, 2009).

Covid 19 Pandemisi ve diğer pandemi dönemlerinde uluslararası çapta toplumların yaşadığı olumsuz etkilenimler sadece belirli toplumları değil, toplumların pek çoğunu psikolojik, sosyal, toplumsal ve ekonomik olarak etkilerinin uzunca bir süre devam edeceği şekilde etkilemiştir ve etkilemektedir. Pandemi dönemlerinin sarsıcı etkilerinin kişilerin sosyal yaşamlarında olduğu gibi bireysel yaşamlarında da stres ve kaygı bozuklukları gibi psikolojik etkilerinin de devam ettiği ve kişilerarası iletişimlerinde bu durumu yansıttıkları göze çarpmaktadır.

Covid 19 Pandemisinin Sosyo-Psikolojik Yönden İletişim Boyutunu Değiştirmesine Yönelik Yansımalar

Günümüz ticaret sistemleri içerisinde yaygınlaşma evresinde bulunan e- ticaret sektöründe iyileştirici gelişmeler ortaya çıkmıştır. Özellikle pandemi döneminde evinde geçirmek zorunda kalmış insanlar, sanal tüketime ilgilerini arttırmışlardır. Bu anlamda sanal ticaret zincirlerinin hem gelecek adına hem de evde alışveriş yapma ihtiyacı, e-firmaların daha da kullanışlı ve alt yapısını ilerletme arayışlarına sebep olmuştur. Bununla birlikte alışveriş yapmanın en kolay yolları olan sanal uygulamaların kullanımı iyileştirilmiş, internet bankacılığı ve online ödeme sistemleri sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Bu hem insan sağlığı açısından daha güvenli bir alışverişin önünü açmış ve gelecekle ilgili fikirlerin daha da olgunlaşmasını sağlamıştır.

COVID-19 ile birlikte küreselleşmenin de boyutları internetin sık kullanımından dolayı etkileri daha hızlanmaya başlamıştır. Nitekim salgın dönemini evinde geçirmek zorunda kalan insanlar, internette geçirdikleri süre, normal kullanım süresinin üç katına çıkmıştır. Bu anlamda internet kullanıcıların bu süre içerisinde e- ticaretle tanışma fırsatı olmuş olup geleceğe yönelik tüketim toplumu konusunda bir devrime gidildiğini göstermektedir. Özellikle son günlerde küresel bir salgın olan COVID-19 ile birlikte dünyada ve ülkemizde dijital hızla bir yönelim gerçekleşmiştir (Localveri, 2020).

Ruhsal sorunların ortaya çıkmasında özellikle pandemi süresi boyunca ortaya konan önlem ve güvenlik davranışlarının (maske, eldiven takma, sosyal mesafe kuralı, dezenfektan kullanma, sık sık el yıkama gibi) gündelik hayatımızın adeta bir parçası haline gelmesi çok önemli bir etken olmuştur. İnsan yaşamının özellikle pandemi gibi bir büyük bir soruna karşı kaygı duyması gibi, bağlanma ve karantina kendi başlarına kaygıyı tetiklediğinden, dikkat eksikliği bağlamında bir artış beklenebilir.

Özellikle hiperaktif fenotip, fiziksel enerji serbest bırakılmadığı için bağlanmayı ve karantinayı taşımayı zorlaştırır. Aynı zamanda, büyük ölçüde eşlik eden DEHB'nin varlığına bağlı olan (Müller-Vahl vd., 2020) karşıt davranışların yanı sıra öfke nöbetlerinin/patlayıcı patlamaların da aileler üzerinde artan bir yük oluşturması muhtemel davranışlar olarak görülmektedir.

DEHB ve dürtüsellik ile ilgili olarak, kurallara (hijyen ve sosyal mesafe) uymak özellikle zor olabilir. DEHB ile ilgili davranışsal anormalliklerin sadece çocukları değil aynı zamanda yetişkinleri de özellikle uyumsuz davranışları ilgilendirdiği düşünülmektedir (Haddad vd., 2009).

Robertson ve arkadaşlarının (2020) üzerinde durmuş oldukları bir konu olarak dikkat çeken karantinanın aynı zamanda Tourette Bozukluğu yönünde etki gösteren DEHB (Dikkat Eksikliği Hiperaktif Bozukluğu) yüksek hareketliliğin ve fiziksel enerji boşaltımını bireylerin yaşayamamalarından dolayı kaynaklanmasıdır. Bu yönde, kişilerarası iletişimde karantina döneminin bireylerde daha sonradan yaşanabilen karşıt davranışların ve öfke patlamalarının süreci ile birlikte dayanılması güçlük yaratabilen etkiler doğurduğu göze çarpmaktadır. Diğer bir yönden öğrenme güçlükleri olan çocuklar tarafında da uzaktan eğitim sürecine adaptasyon zorluğunun olabileceği de farklı bir zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca DEHB'ye bağlı bireylerde pandemi döneminde empati güçlükleri ve söyleneni inkar etme davranışları ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, DEHB olan yetişkinler genellikle zaman yönetiminde de aksaklıklar yaşarlar ve zamanı doğru anlamda kullanmakta zorluklar yaşarlar. Bunu sosyal veya iş yaşamlarında da sergilerler ve bu da sosyal anlamda sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır.

(Bourion-Bédès vd., 2020). Covid-19 pandemisinin üniversite ve ilkököl öğrencileri üzerindeki etkilerini araştıran bir çalışmada da öğrenciler arasında pandemiye tanık olma durumuna göre

olumsuz anlamda ruhsal sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Öte yandan öğrencilerde yoğun stres düzeylerinin arttığı ve travmaya bağlı anksiyete düzeylerinin yükseldiği ortaya çıkmıştır. Şüphesiz böyle bir dönemde Covid-19 salgınına yakalanma korkusuyla ortaya davranışsal değişikliklerde birtakım obsesyonlar oluşmasına sebep olmuştur. Özellikle OKB ve ilişkili bozuklukları yaşayan bireylerin pandemi süreci bir hayli zorlu geçmektedir. Edinilen bulgular ışığında OKB hastalarının gerek tanı ve gerekse tedavileri ile ilgili olarak sürekli maruz kaldıkları olumsuz senaryolara ve Covid-19 ölümlerine bağlı ileri düzeyde anksiyete bozuklukları ve ileri düzeyde obsesyon oluşumuna bağlı geleceğe yönelik olumsuz kaygılar içinde oldukları anlaşılmıştır. Ayrıca OKB'li bireylerde pandeminin etkisine bağlı kendilerini suçlama ve yaşadıkları kötü anılar (yakın birinin ölümü, hastalığa yakalanma) karşısında kendisini suçlama eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Öte yandan araştırmanın bir diğer sonucu olan travmanın toplumsal anlamdaki etkilerine bakıldığında; Karataş (2020) Covid-19 döneminde bireylerde travma sonrası büyüme düzeylerinin %30,5 oranında olduğu saptanmıştır. Ayrıca bu sonuçlar kapsamında her iki cinsiyet yönünden anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Kadınların erkeklere oranla göreceli olarak travma büyüme düzeylerinin daha yüksek bir değere sahip olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan Covid-19 testi pozitif çıkan bireyler arasında yapılan bir çalışmada ise; Bourion-Bedes ve diğerlerine (2020) göre, Covid-19 pandemisi döneminde yakın çevresinde tedavi gören ya da hastalığa yakalanan bireylerin stres düzeylerinin arttığı ve olumsuz ruh haline girdiği yapılan araştırma sonucunda elde edilmiştir.

Bu bağlamda, covid-19 pandemi süreci bireylerin yaşamında sosyal yönden oluşturduğu olumsuz etkilerle kişilerarası iletişimde kişilerin toplumsal yönde sosyal yaşama uyum sağlamaları ve kaygı bozukluğu süreçlerinin oluşmasına neden olmaktadır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Pandemi süreci başta sağlık alanı olmak üzere sosyal, psikolojik ve ekonomik yönde bireyleri etkilemiştir. Covid 19 bulaşıcı bir hastalık olması ve ölümlerle sonuçlanabilmesi nedeniyle salgının bulaş hızını azaltılması hedeflenmiştir. Covid-19 pandemisi ile ilgili yapılan çalışmalar ışığında Covid19 pandemisi süresi boyunca insan ve toplumların yaşayış biçimlerinde birtakım değişimlerin yanı sıra kişilerarası iletişim kapsamında birtakım bozulmaların da meydana geldiği görülmektedir. Özellikle insan yaşamının hemen her alanında etkinliği azalmış ve devam eden süreçte geleceğe yönelik olumsuz yargılar beslenmiştir. Bu noktada kronik rahatsızlığı olan bireylerin hayata bakış açılarında umutsuz ve endişeli bir hal ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, salgınlar veya buna benzer yıkıcı bir etkiye sahip durumlarla karşılaşıldığında insanlarda ve toplumlarda korku ve panik durumlarının yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla risk faktörünün tamamen arttığı ve geleceğe yönelik kaygıların oluşması bireylerde ve toplumsal anlamda umutsuzluğa doğru bir duygu durum bozuklukları yaşanmaktadır. Ayrıca risk altında kalan toplumların umut ve güven duygularında bozulmalar meydana gelmektedir (Beck, 1992).

Covid-19 pandemisi kişilerarası iletişimde bireylerin psiko-sosyal davranışlarını zaman içerisinde devamlılık arz eden bir biçimde etkilediği ve bazı psikolojik travmalara yol açtığı görülmektedir. Kişilerarası iletişim boyutunda kişilerin bu süreç içerisinde kaygı ve stres bozukluklarının oluştuğu, ekonomik yönde toplumların krizlerle karşılaşma durumuna daha açık konuma geldikleri, küresel boyutta ülkelerin yaşadıkları sorunların birbirini etkilemesinden dolayı küresel çapta etkilere sebep olduğu görülmektedir. Pandemi sürecinin toplumsal sonuçlarından biri olarak ekonomik kaygılarında beraberinde geldiği fark edilmektedir. Pandemi

süreci, dünyanın her yerini tehdit etmiştir ve salgından herkes farklı oranda etkilense de ekonomik, sosyal ve psikolojik yönden etkilenme göstermiştir. Bu sürece hazırlıksız yakalanılması toplumda ekonomik kaygıları beraberinde getirmiştir.

Çalışmanın incelemelerinde Covid 19 pandemi sürecinin toplumsal hayatı nasıl etkilediği ve toplumların bu süreci nasıl deneyimlediği yönünde daha fazla sayıda ve kapsamlı araştırmalarında yapılması gerektiği görülmüştür. Covid-19 süreci bireylerin sosyal yaşamlarında olumsuzluklara sebep olmalarından dolayı bireylerin sosyal yaşamlarında psikolojik olarak kaygı bozukları yaşamalarına neden olmaktadır. Bireylerin sosyal adaptasyonlarının azalması kişilerin sosyal yaşamlarında Covid-19 sürecini travmatik süreçlerle sıklıkla yaşamlarına dahil etmelerine neden olabilmektedir. Bu sürecin sarsıcı etkilerinin azaltılabilmesi adına, Covid-19 pandemisinin sosyal yönde oluşabilecek etkilerini göz önünde bulundurarak, sürece karşı hazırlıklı olmak, gerekli önlemleri almak, geçmişten dönemden günümüze kadar belirli aralıklarla bu tarz pandemilerin yaşandığını ve etkilerinin neler olduğunun farkında olabilmek önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmadi, R. (2020). Koronavirüs Pandemisinin (Kovid-19) Toplumsal Etkileri/ Social Effects of Coronavirus (Covid-19) Pandemic, *Bilim Armonisi Dergisi*, 3 (2), 65-72.

Arıkan H., ve AYTEKİN Ş., (2022). Covid 19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. *Habitus Toplum Bilim Dergisi*. 3 (3), 177-206.

Akgün, O. (2020). COVID-19 Salgını Döneminde Türkiye’de Alınan İdari Kararların Salgının Önlenmesindeki Etkisinin Değerlendirilmesi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(7), 201-228.

Arda, B. (1997). *Batı Orta Çağı’nda Hastalık Kavramı*. Ankara: Güneş Kitapevi.

Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. London: Sage Publications.

Bourion-Bédès, S., Tarquinio, C., Batt, M., Tarquinio, P., Lebreuilly, R., Sorsana, C., Legrand, K., Rousseau, H., and Baumann, C. (2021). Psychological impact of the COVID-19 outbreaks on students in a French region severely affected by the disease: results of the PIMS-CoV 19 study. *Psychiatry Research*, (295):113559.

Çelik, R., Demir, M., Çetin, B., and Sarı, K. (2017). Fear culture and health: Discourse analysis of zika virus news: E. Doğan, ve E. Geçgin içinde, *Current Debates in Public Relation, Cultural & Media Studies* (s. 87-113). London: IJOPEC Publication.

Dollard, M. F., and Winefield, A. H. (2002). Mental Health: Overemployment, Underemployment, Unemployment and Healthy Jobs. *Australian e-Journal for the Advancement of Mental Health (AeJAMH)*, 1 (3), 170-195.

Duran, H. (2020). *Devletlerin Koronavirüsle Karşılaştırmalı Mücadele Stratejileri*. [Online] <https://setav.org/assets/uploads/2020/04/A317.pdf> [Erişim Tarihi: 07.12.2022]

Fromm, E. (2003). *Sahip Olmak Ya Da Olmak*. İstanbul: Artan Yayınevi.

Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel-Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (Çeviren, Tatlıcan, Ü.) İstanbul: Say Yayınları.

Goodwin, M. J. (2011). *The New British Fascism: Rise of the British National Party*. Abingdon and New York: Routledge.

- Haddad, T. S.; Choe, E. and Lichtenhan, J. D., (1996). Hybrid Styryl-Based Polyhedral Oligomeric Silsesquioxane (Poss) Polymers. *MRS Online Proceedings Library*. 435, 25–32.
- Hohenberg, Paul M. and Lynn, Hollen Lees. (1996). *The Making of Urban Europe 1000- 1994*. ABD: Harvard University Press.
- Howard, P. and Killingray, D. (2003). *The Spanish Influenza Pandemic 1918- 19: New Perspectives*. New York: Routledge.
- Huberman, L. (1976). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, İstanbul: Bilim Yayınları.
- Kenneth F. Kiple. (1993). *The Cambridge world history of human disease* Cambridge: Cambridge University Press.
- Kishlansky, M. Patrick, G. ve Patricia, O. (2006) *Civilization in the West*. New York, Pearson Education.
- Lewis, P. (1998). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Khalkedon Yayınları.
- Müller-Vahl, KR., Kolbe H., Schneider U., and Emrich, H. M. (1998). Cannabinoids: possible role in patho-physiology and therapy of Gilles de la Tourette syndrome. *Acta Psychiatr Scand*. 98(6): 502–506.
- Özatay, F., ve Sak, G. (2020). COVID-19'un Ekonomik Sonuçlarını Yönetebilmek İçin Ne Yapılabilir? [Online] tepav.org.tr/upload/files/1585023057-6.Covid_19un_Ekonomik_Sonuclarini_Yonetebilmek_Icin_Ne_Yapilabilir.pdf [Erişim Tarihi: 07.12.2022]
- Reid A. (2005). The effects of the 1918-1919 influenza pandemic on infant and child health in Derbyshire. *Medical History* 49(1):29-54.
- Rossodiviva, A., Guidotti, M. and Tufanov, A. (2010). *Pandemics and Bioterrorism*. Amsterdam: IOS Press.
- Sayar, K. (2000). Psikiyatri ve Epistemoloji, *Yeni Symposium*. 38 (3): 131-135.
- Sohrabia C., Alsafib Z., O'Neilla N., Khanb M, Kerwanc A., Al-Jabir A., Iosifidis, C. and Agha, R., (2020). World Health Organization declares global emergency: A review of the 2019 novel coronavirus (COVID-19). *International Journal of Surgery*, 76:71-76.
- Taylor, S. (2019). *The Psychology of Pandemics: Preparing for the Next Global Outbreak of Infectious Disease*. Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Til, A. (2020). Yeni Koronavirüs Hastalığı Hakkında Bilinmesi Gerekenler, *Ayrıntı Dergisi*, 8(85), 54-57.
- Türk Tabipler Birliği Covid-19 Danışma ve İzleme Kurulu (2020). *COVID-19 Pandemisi İki Aylık Değerlendirme Raporu*. [Online] <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/covid19-rapor.pdf> [Erişim Tarihi: 07.12.2022].
- Yang C-J., Chen T-C., and Chen Y-H. (2020). The Preventive Strategies of Community Hospital in the Battle of Fighting Pandemic COVID-19 in Taiwan. *Journal of Microbiology, Immunology and Infection*. 53(3):381-383.